

RAHAPESU ANDMEBÜROO

AASTARAAMAT 2019

ÜLEVAADE RAHAPESU ANDMEBÜROO TEGEVUSEST 2019. AASTAL

TALLINN 2020

SISUKORD

EESSÕNA	4
1. AASTA 2019 EESTI RAHAPESU TÕKESTAMISE SÜSTEEMIS	5
1.1. Muudatused õigusloomes	5
1.2. Rahapesu andmebüroo uus infosüsteem	6
2. ÜLEVAADE RAHAPESU ANDMEBÜROO TÖÖTULEMUSTEST 2019. AASTAL	7
2.1. Ülevaade büroole laekunud teadetest ja nende analüüsimisest	7
2.2. Riigisisene ja rahvusvaheline koostöö	12
2.3. Järelevalve	16
2.4. Tegevuslubade väljastamine	17
3. RAHAPESU KOHTULAHENDID 2019. AASTAL	19
3.1. Kriminaalmenetlused	19
3.2. Halduskohtumenetlused	21
4. RAHAPESUSKEEMID	22
5. RAHVUSVAHELISED FINANTSSANKTSIOONID	27
6. ETTEVAATAVALT AASTASSE 2020	29

EESSÕNA

2019. aastal toimus rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valdkonnas mitu olulist arengut, millest aastaraamatus juttu teeme.

Jätkus virtuaalväeringute teenusepakkujate arvu ülikiire kasv ning suurenesid sellega seotud riskid. Detsembris võttis Riigikogu vastu esimesed muudatused virtuaalväeringu teenusepakkujate regulatsiooni suuremate puuduste kõrvaldamiseks. Tegemist on olulise sammuga õiges suunas ning ootame poliitikakujundajailt ja seadusandjalt jätkuvaid tegevusi selle valdkonna korrastamisel.

Vahetasime välja oma infosüsteemi ning viisime selle üle uuele platvormile, mis võimaldab uusi nüüdisaegseid funktsionaalsusi. Uuendasime kohustatud isikute teadete saatmise keskkonda ning muutsime teadete liigitust ja indikaatoreid.

Aasta lõpus sai Eestis avalikuks ja pälvis suurt tähelepanu Euroopa Liidu finantssanktsioonide rakendamine Rossija Segodnja kaasuses. Praeguseks on juhtum kohtus vaidlustatud ning ootame kohtu hinnangut.

2019. aastal kasvas endist viisi rahvusvaheline infovahetus. Saime mitmel märkimist väärival juhtumil aidata välispartnereid vajamineva infoga. Välispartnerite info toel edastasime paljudesse Eesti kriminaalmenetlustesse olulist teavet välisriigis tehtud finantstehingute ja toimepandud eelkuritegude kohta.

Euroopa riikides on viimase kahe aasta jooksul terrorirünnakute arv märgatavalt kahanenud. See ei tähenda aga probleemide vähenemist terrorismi rahastamisega seotud maksete tuvastamisel.

Rahapesu andmebüroo tähelepanu pälvisid 2019. aastal paljud küberpettuste juhtumid. Mitmed neist olid seotud Eesti teenusepakkujatega, osa aga puudutas välisriikides toimepandud kuritegudest pärineva vara pesemist Eestis.

Nendest ja teistest teemadest saab täpsemalt lugeda aastaraamatu järgmistest peatükkidest.

Madis Reimand
rahapesu andmebüroo juht

1. AASTA 2019 EESTI RAHAPESU TÕKESTAMISE SÜSTEEMIS

1.1. MUUDATUSED ÕIGUSLOOMES

Vahetult enne 2019. aasta lõpu kuulutati välja „Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse ning riigilõivuseaduse muutmise seadus 8 SE“. Muudatused jõustusid 10. märtsil 2020. Isikud, kellel on juba tegevusluba, peavad tegevuse uute nõuetega kooskõlla viima hiljemalt 1. juuliks 2020.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise süsteemi jaoks on seadusemuudatused väga tähtsad, sest nendega karmistuvad virtuaalväeringu teenuse pakkumiseks tegevusloa saamise ja teenuste pakkumise nõuded, mille vajadusele viitas rahapesu andmebüroo (RAB) juba 2018. aastal. Muudatused aitavad kaasa pakutavate teenuste kvaliteedi kasvule ning maandavad riski, et isikud satuvad selles sektoris pettuste ohvriks. Lisaks vähe- neb võimalik kahju Eesti riigi mainele. Kõige olulisemad muudatused on järgmised:

- 1) ühtlustati virtuaalväeringute teenuse mõistet;
- 2) tegevusloakohustusega teenuste hulka lisandus virtuaalväeringu vahetamine virtuaalväeringu vastu;
- 3) virtuaalväeringu teenuste pakkumisele kohalduvad rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise kohustuslikud nõuded ning hoolsus võrdsustati finantseerimisasutustega.

2019. aastal tuvastas RAB skeemi, kus rahapesuks kasutati ära pankrotimenetlust (skeemi on lähemalt tutvustatud aastaraamatu osas 2.1.). Pankrotiseaduse § 45 kohaselt lõpetatakse pankroti väljakuulutamise kõik varale seatud arestid. See hõlmab ka kriminaalmenetluses seatud aresti, mis asetab ohtu vara säilimise tagamise kriminaalmenetluse kestel. RAB teavitas Justiitsministeeriumi vastavast seaduselüngast.

1.2. RAHAPESU ANDMEBÜROO UUS INFOSÜSTEEM

2019. aastal võttis RAB kasutusele uue infosüsteemi. Senine infosüsteem oli nii platvormilt kui ka talitlustelt aegunud. Uue infosüsteemiga lahendati mõned olulised funktsionaalsusvajadused ning eelkõige loodi uuele platvormile üleminekuga alus edasiste nüüdisaegsete funktsionaalsuste väljaarendamisele. Märksa lihtsamaks muutus kohustatud isikute teadete saatmine veebivormi kaudu, kus saab kasutada levinumate teatetüüpide malle, säilitada ja hiljem jätkata pooleliolevaid teateid, määrata uue indikaatorite süsteemi kaudu teate liike ja kahtluse indikaatoreid. Aasta lõpuks valmis ka veebipõhise teatamise ingliskeelne keskkond.

Hea koostöö tulemusena RABi ning Siseministeeriumi infotehnoloogia- ja arenduskeskuse (SMIT) arendustiimi vahel tehti aasta lõpuks mitu olulist arendust. Kohustatud isikud saavad nüüd oma infosüsteemi IT-lahendusi arendades saata teateid otse süsteemist süsteemi (arvutist arvutisse) XMLi formaadis. 2019. aasta lõpus oli selline arendus töökorras kahel turuosalisel. Mitu arendust oli suunatud sellele, et RABi ametnikud saaksid infosüsteemi töövahendina paremini kasutada.

2. ÜLEVAADE RAHAPESU ANDMEBÜROO TÖÖTULEMUSTEST 2019. AASTAL

2.1. ÜLEVAADE BÜROOLE LAEKUNUD TEADETEST JA NENDE ANALÜÜSIMISEST

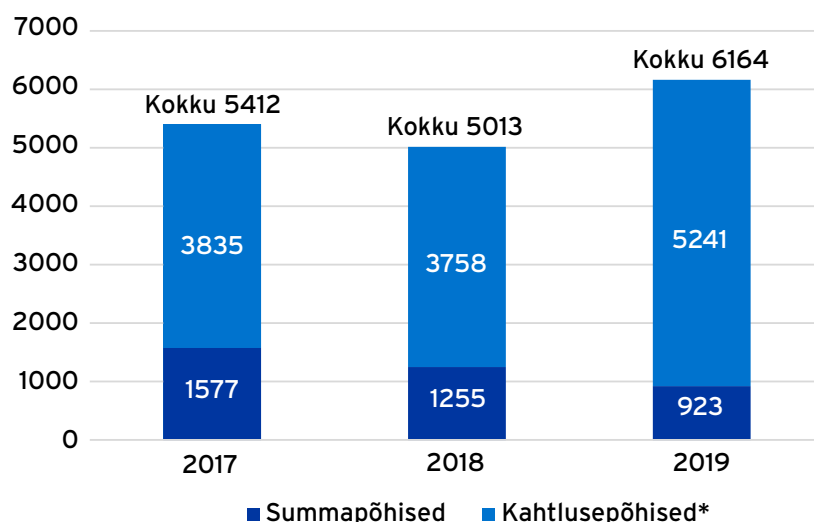
2020. aasta algusest kasutab RAB teadete statistikaks uut metoodikat ja seega erinevad arvud mõnevõrra varasemais aastaraamatuis avaldatust. Metoodikas toimus mitu muudatust. Esiteks ei arvestata nüüdsest teadete hulka piiriülese levitamise kaudu teiste riikide rahapesu andmebüroodelt saadud teateid (XBD, cross-border dissemination). Teiseks, kui varasemais aastaraamatuis võeti teadete arvu arvestamisel aluseks teate RABis registreerimise aeg, siis alates 2020. aastast teate RABile saatmise aeg. Lisaks muudeti põhjalikult kahtluse liikide ja indikaatorite süsteemi. Üleminekuga uuele süsteemile ei ole indikaatorite info varasemate aastatega üks ühele võrreldav.

Sarnaselt varasemaga jaotuvad teated summa- ja kahtlusepõhiseks, kusjuures viimases sisalduvad peale rahapesukahtluse, terrorismi rahastamise kahtluse ja rahvusvahelise sanktsiooni kahtlusega teadete ka päringud. Alates 2019. aasta keskpaigast eristatakse rahapesuteadete puhul rahapesu kahtlusega teateid (STR, suspicious transaction report), ebahariliku tehingu teateid (UTR, unusual transaction report) ja ebahariliku tegevuse teateid (UAR, unusual activity report). Terrorismi rahastamise teadete puhul eristatakse ebahariliku tehingu teateid (TF_UAR) ja terrorismi rahastamise kahtlusega (TFR) teateid. RAB avaldas mais 2019 uuendatud juhendi rahapesu kahtlusega tehingute tunnuste kohta (<https://www.politsei.ee/et/juhendid>).

2019. aastal sai RAB 6164 teadet (joonis 1), mis on üle 1000 teate võrra rohkem kui 2018. aastal.

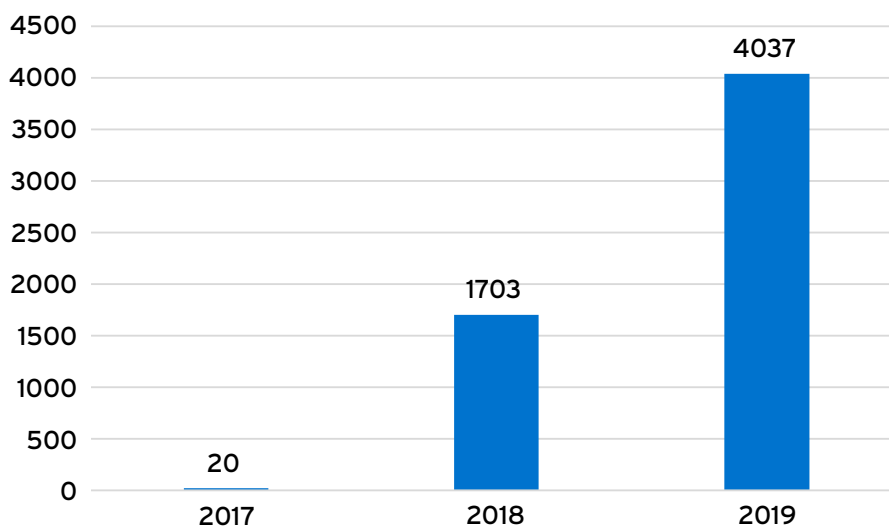
Lisaks kasvas plahvatuslikult piiriülese levitamise kaudu saadetud teadete ehk XBD-de arv: kui 2017. aastal oli selliseid teateid 20 ja 2018. aastal umbes 1700, siis 2019. aastal enam kui 4000 (joonis 2).

75% teadetest olid 2019. aastal kahtlusepõhised, 15% sularahateated ning kümnendik päringud (joonis 3). Kahtlusepõhiste teadete hulgas domineerisid rahapesukahtlusega teated – kahtlaste tehingute (STR), ebaharilike tehingute (UTR) ja ebahariliku tegevuse teated (UAR). Terrorismi rahastamise kahtlusega teateid oli 370 ja rahvusvahelise sanktsiooniseaduse subjekti kahtlusega teateid 88.

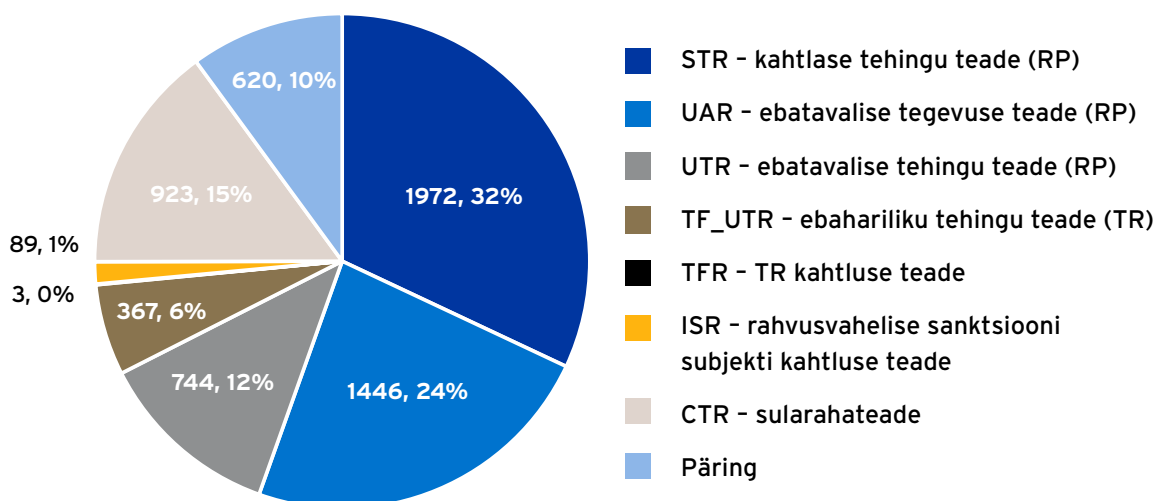

Joonis 1. Rahapesu andmebüroole laekunud teadete arv perioodil 2017–2019

Märkus: summapõhistes teadetes sisalduvad needki teated, kus teate saatmise põhjus on märkimata. Kahtlusepõhised teated sisaldavad ka päringuid.

Joonis 2. Rahapesu andmebüroole laekunud XBD-de arv perioodil 2017–2019

Joonis 3. Teadete jaotumine kahtluse- ja summapõhisuse alusel 2019. aastal

Nagu varasemal aastail sai RAB ka 2019. aastal kõige enam teateid krediidi- ja finantseerimisasutustelt (tabel 1). Viimase kolme aasta võrdluses on krediidiasutuste, hasartmängukorraldajate ning välisriigi asutuste saadetud teadete arv ja osakaal suurenenud ning finantseerimisasutuste teadete osakaal vähenenud. Märgetavalt kasvas 2019. aastal elamise aastaga võrreldes krediidiasutuste, hasartmängukorraldajate ning notarite teatamisaktiivsus (2018. aastal sai RAB notaritelt 168, 2019. aastal 394 teadet).

Tabel 1. RABile saadetud teadete jagunemine teatajate alusel perioodil 2017–2019

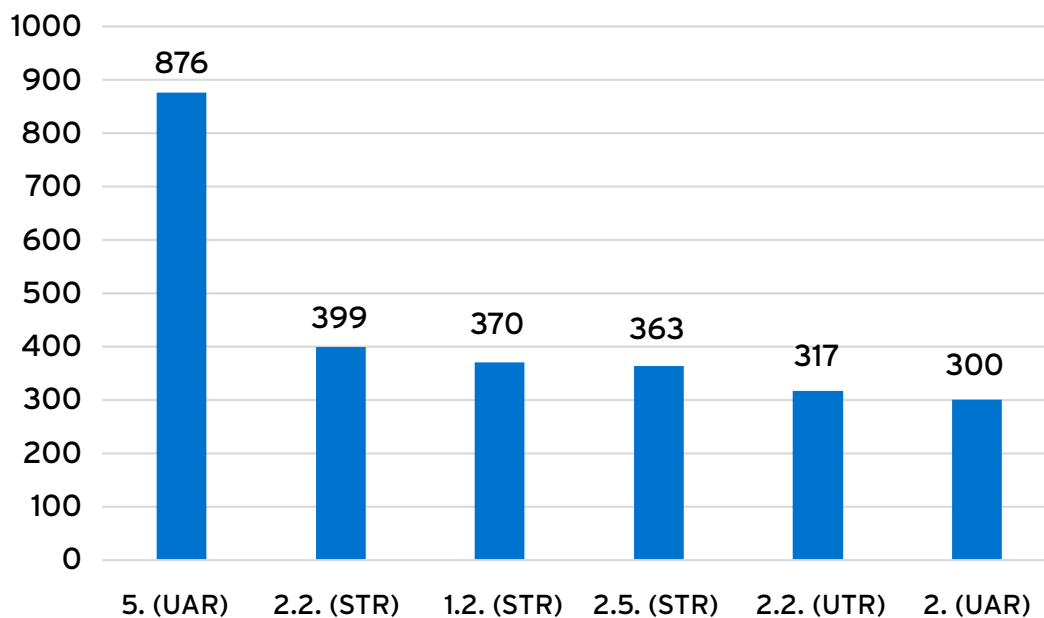
	2017		2018		2019	
	Teateid	Protsent teatajaist	Teateid	Protsent teatajaist	Teateid	Protsent teatajaist
Krediidiasutused	2317	42,8	2208	44,1	2905	47,1
Finantseerimisasutused	1865	34,5	1360	27,1	1188	19,3
Virtuaalvääringu teenuse pakkujad	3	0,1	7	0,1	400	6,5
Hasartmängukorraldajad	321	5,9	279	5,6	250	4,1
Muud eraõiguslikud ettevõtjad	47	0,9	85	1,7	75	1,2
Teise riigi asutused ja isikud	357	6,6	541	10,8	519	8,4
Riigiasutused	274	5,1	266	5,3	231	3,7
Professionaalid	207	3,8	223	4,4	506	8,2
Seadusega kohustamata isikud	21	0,4	43	0,9	90	1,5
KOKKU	5412	100	5012	100	6164	100

Tabel 2. RABile saadetud teadete jagunemine teate saatmise põhjuse ja saatja alusel 2019. aastal

Teataja	STR	UAR	UTR	TF_UTR	TFR	ISR	CTR	Päring	Kokku
Krediidiasutus	1250	1082	488	3	2	77	3		2905
Finantseerimisasutused	143	237	108	201		2	497		1188
Virtuaalvääringu teenuse pakkujad	324	55	19	1			1		400
Hasartmängukorraldajad	5	4	6	75		1	159		250
Muud eraõiguslikud ettevõtjad	10	3		5		1	56		75
Professionaalid	97	21	119	81	1	3	184		506
... Advokaadid	8								8
... Audiitorid	2	3	7	1			49		62
... Finants- ja maksunõustajad	1	4	1						6
... Kohtutäiturid	1		1				1		3
... Juriidilised nõustajad	2	4	3		1				10
... Notarid	77	7	104	80		3	123		394
... Pankrotihaldurid	1						1		2
... Raamatupidajad	4	3	3				10		20
... Äriühinguteenuse pakkujad	1								
Riigiasutused	51	13	4	1		3	24	135	231
Teise riigi asutused ja isikud	21	12				1		485	519
Seadusega kohustamata isikud	70	19				1			90
KOKKU	1971	1446	744	367	3	89	924	620	6164

Selgitus: STR – kahtlase tehingu teade; UAR – ebahariliku tegevuse teade; UTR – ebahariliku tehingu teade; TR_UTR – riskiniigiga seonduv ebahariliku tehingu teade; TFR – terrorismi rahastamise teade; ISR – rahvusvahelise sanktsiooni kahtluse teade; CTR – summapõhine teade

Rahapesuteadete saatjatena domineerisid 2019. aastal selgelt krediidasutused. Enamik terrorismi rahastamise teateid saabus finantseerimisasutustelt seoses tehingutega suurema terrorismi rahastamise ohuga riikidesse või sealt pärit isikutega (ebaharilike tehingute teated ehk UTRid). Ka summapõhistest teadetest pärines suurem osa finantseerimisasutustelt. Nendes suundumustes ei ole viimaseil aastail märkimisväärseid muutusi olnud. 2019. aastal oli levinuim rahapesuteate saatmise põhjus ebaharilik tehing kontrol (joonis 4), sageduselt järgnes teatamise põhjusena see, et isikut kahtlustati rahapesus või isik ei esitanud hoolsusmeetmete täitmiseks piisavalt selgitusi.

Joonis 4. Peamised teatamise põhjused rahapesuga seotud teadete korral 2019. aastal

Selgitus:

5. (UAR) – ebaharilikud tehingud kontrol

2.2. (STR) – isiku suhtes on varem teadaolev või hoolsusmeetmete rakendamise käigus tekkinud rahapesukahtlus

1.2. (STR) – kahtlus isiku esitatud andmete tõele vastavuses

2.5. (STR) – isik ei esita tehingu kohta hoolsusmeetmete täitmiseks vajalikus ulatuses selgitusi või dokumente või esitatu ei ole usutav (RahaPTS § 42 lg 1 juhutehing ning § 43 lg 1 kliendisuhtes oleva isiku tehing)

2.2. (UTR) – ebaharilik tehing kontrol

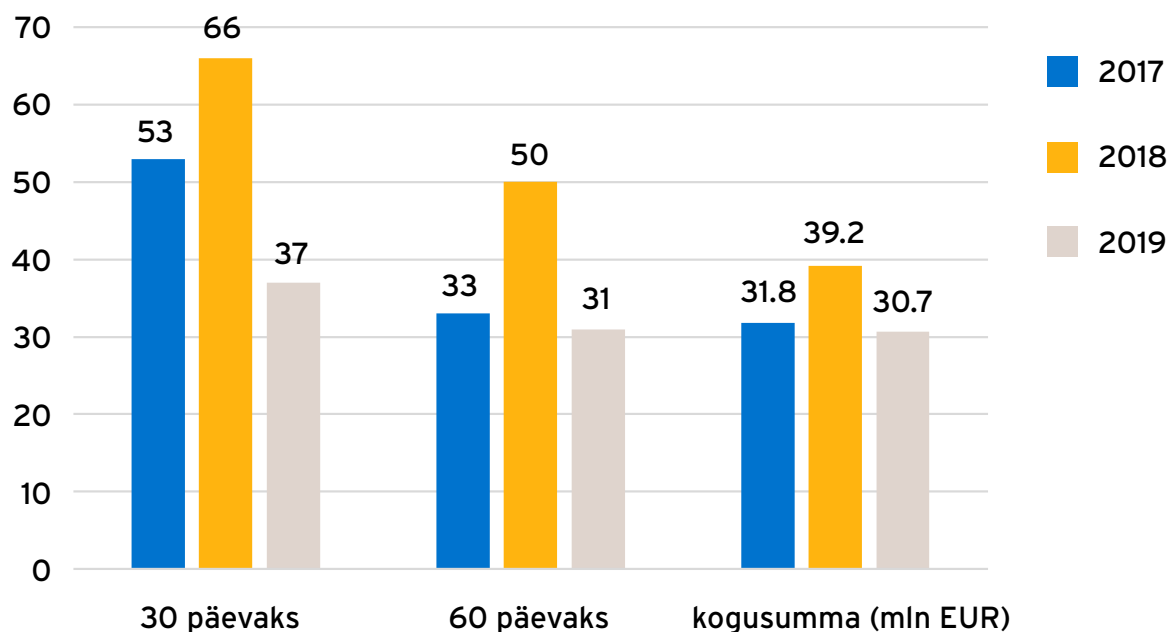
2. (UAR) – ebaharilikud sularahatehingud, mis ei ole seotud isiku tavapärase majandustegevusega

Vara käsutamise piirangud

RABil on õigus rahapesu või terrorismi rahastamise kahtluse korral tehing peatada või piirata vara käsutamist. 2019. aastal piiras RAB konto käsutamist 30 päevaks 37 korral ning 60 päevaks 31 korral (joonis 5). Varade kogumaht, mille käsutamist RAB kontode puhul piiras, oli enam kui 30 miljonit eurot. Kriminaalmenetluses jätkati kohtumäärusega vara aresti 11 korral summas kokku üle 1,9 miljoni euro.

Lisaks pangakontodele seatud käsutuspiirangutele piiras RAB 2019. aastal kahel korral sularaha käsutamist kogusummas 93 000 eurot, enam kui 1500 ettemaksukaardi ja mitme kinnisasja käsutamist ning äriühingute vahelisi kinnisomandi võõrandamise tehinguid.

2019. aastal seadis RAB kahel korral vara käsutamise piirangu kuni aastaks.

Joonis 5. Rahapesu andmebüroo seatud pangakontode käsutamise piirangud 2017.–2019. aastal

1. juhtum

Piirang seati selle tõttu, et pankrotiseaduse sätteid taheti ära kasutada rahapesuks. Ettevõtte algatas teise ettevõtte vastu pankrotimenetluse, mõlemal oli sama omanik. Pankrotimenetluse eesmärk oli kasutada ära pankrotiseaduse § 45, mis sätestab, et kriminaalmenetluses seatud arest lõpetada pärast pankroti väljakuulutamist. Seetõttu lõpetatigi kriminaalmenetluses varale seatud arest ning tekkis oht, et kuriteos kahtlustatavad isikud saavad kriminaalkahtluse objektiks oleva vara enda valdusesse, mis võimaldab rahapesu lõpule viia, sõltumata toimetatavast kriminaalmenetlusest.

Tähtajad: RAB seadis kohtu loal 2019. aasta juulis piirangu, mis saab kehtida kuni vara legaalse omandiõiguse tuvastamiseni, aga mitte kauem kui üks aasta. Aastaraamatu ilmumise ajaks on piirang lõpetatud ning raha kannatanule tagastatud.

Piiratud summa: 150 000 eurot.

2. juhtum

Kriminaalmenetlus lõpetati, sest ärikirjakelmuse (BEC, *business e-mail compromise*) toimepanijaid polnud võimalik tuvastada. Tekkis oht, et kui RAB ei sea piirangu, satuvad varad isikute kätte, kelle omandiõiguses on RABil rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse (RahaPTS) alusel kahtlus.

Tähtajad: RAB seadis kohtu loal piirangu oktoobris 2019. Piirang kehtib kuni vara legaalse omandiõiguse tuvastamiseni, aga mitte kauem kui kaksteist kuud.

Piiratud summa: u 40 000 eurot.

2.2. RIIGISISENE JA RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ

Üks RABi ülesandeid on teha koostööd nii kohustatud isikutega, kes on esmajoones info andjad, kui ka pädevate järelevalveasutuste ja uurimisasutustega, kes on info tarbijad. Selle eesmärk on tõkestada rahapesu ja terrorismi rahastamist. RABi roll on olla filter erasektori ja õiguskaitseasutuste vahel. Kui RAB saab infot kahtlaste või ebaharilike tehingute ja tegevuste kohta, mis pannakse toime kohustatud isikuid kasutades, analüüsib RAB saadud infot, et välja selgitada võimalikke kuriteotunnuseid. RABi üldine tööpõhimõte on selgitada välja ja edastada kohtueelseks uurimiseks vajalik info rahapesu või terrorismi rahastamise ning sellega seotud kuritegude kohta.

Sarnaselt varasemate aastatega pakkusid RABi ametnikud 2019. aastal metodoloogilist tuge ning korraldasid erinevaid koolitusi kohustatud isikutele ja turuosalistele. Kokku pidasid RABi ametnikud 2019. aastal 20 rahapesu tõkestamise koolitust, kus osales üle 1200 inimese (tabel 3). Lisaks kohustatud isikute töötajatele koolitati Sisekaitseakadeemia kadette ning kolleege Maksu- ja Tolliametist ning Kaitsepolitsei ametist. RABi ametnikud esinesid mitmetel konverentsidel, seminaridel, töötubades, koolitustel ja muudel üritustel.

Tabel 3. Rahapesu andmebüroo läbiviidud koolitused 2017.-2019. aastal

	2017	2018	2019
Koolituste arv	14	16	20
Osavõtjate arv	588	841	1223

RABi koostööpartnerid on ühelt poolt kohustatud isikud ning teiselt poolt õiguskaitse- ja järelevalveasutused. Finantssektoris on RABi hea koostööpartner Eesti Pangaliit, kelle toel korraldame koostööd pankadega. Regulaarsetel pangaliidu rahapesu tõkestamise toimkonna koosolekutel arutame nii jooksvaid küsimusi kui ka uusi suundumusi. Tähtis on infovahetus ja koostöö ka suuremate teatajatega ning mitme katusorganisatsiooni ja erialaliiduga.

Järelevalveülesannete täitmisel on meie koostööpartnerid Eesti Advokatuur, Notarite Koda ja Finantsinspeksioon. Rahapesu tõkestamisel on koostöö Finantsinspeksiooniga eriti tähtis, arvestades finantssektori olulisust rahapesu tõkestamise süsteemis. Seetõttu on infovahetus Finantsinspeksiooniga tihe. Finantsinspeksiooni järelevalve mõju turuosaliste tegevusele on tajutav ning inspeksiooni viimaste aastate tegevus rahapesu tõkestamise järelevalves on turuolukorda õiges suunas mõjutanud.

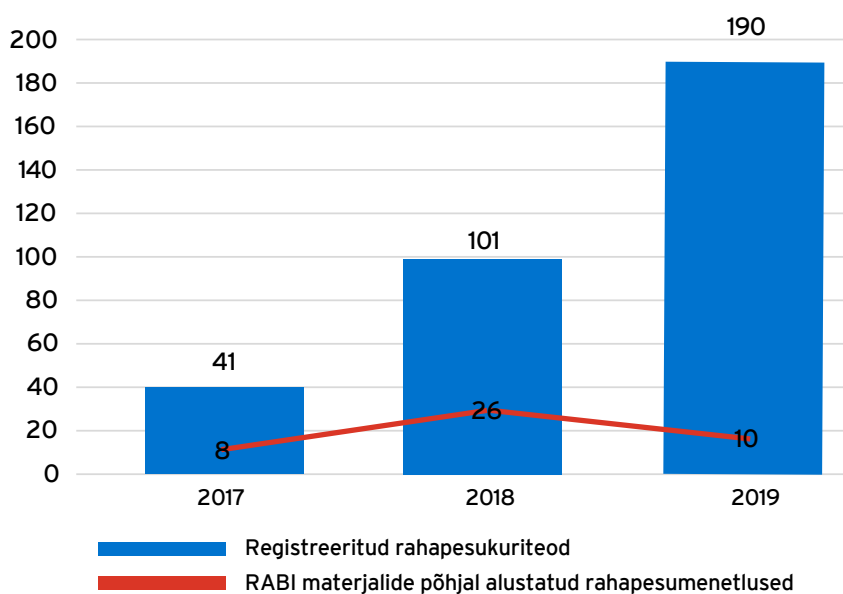
Head koostööpartnerid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise ning rahvusvaheliste finantssanktsioonide rakendamise tõhusa õiguskeskkonna kujundamisel on Rahandusministeerium, Siseministeerium ning Välisministeerium. Osaledes Rahandusministeeriumi rahapesu tõkestamise valitsuskomisjoni töös, saame anda panuse nii rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise riikliku poliitika kui ka õigusloome kujundamisse.

Riigisisene koostöö toimib kõigi uurimisasutustega. Kui RAB otsustab analüüsi põhjal, et tegemist võib olla rahapesu või terrorismi rahastamise või nendega seotud kuritegudega, edastab ta materjali PPA menetlevatele üksustele või teistele õiguskaitseasutustele. 2019. aastal saatis RAB erinevatele Eesti õiguskaitseasutustele kokku 420 teabeedastust (tabel 4). Kriminaalmenetluse alustamise otsustamiseks saadeti seejuures 23 materjali. Seisuga 31.12.2019 alustas uurimisasutus menetluse 13 juhul, sh 10 korral rahapesu tunnustel. Kuuel juhul lisati RABi saadatud materjal olemasoleva kriminaalasja juurde, kolmel korral alustati menetlust muu paragrahvi alusel ning neljal korral keeldus uurimisasutus kriminaalmenetluse alustamisest. Valdavalt oli kuriteoteadete puhul oletatavaks eelkuriteoks kelmus. Olemasoleva kriminaalasjaga liitmiseks saadeti 131 materjali.

Tabel 4. Rahapesu andmebüroo edastatud materjalid õiguskaitseasutustele perioodil 2017–2019

	2017	2018	2019
Kriminaalmenetluse alustamise otsustamiseks	14	52	23
... seisuga 31.12 alustatud kriminaalmenetlused	13	36	13
... sh alustatud rahapesumenetlused	8	26	10
Olemasoleva kriminaalasjaga liitmiseks	59	95	131
Vastused päringutele, saadetud päringud, teabeks	169	204	266
Uurimiseks edastatud materjalid KOKKU	242	351	420
Edastatud materjalidega seotud summad (eurot)	79,1 mln	1,77 mld	3,6 mld

2019. aastal alustati Eestis rahapesu tunnustel 190 kriminaalmenetlust, neist, nagu eespool öeldud, 10 RABi saadetud materjali põhjal (joonis 6). Neist põhiosa (90 kriminaalmenetluse episoodi) andsid kaks kriminaalasja, kus isikud osaliselt kattuvad ning mis puudutavad perioodil 2015–2018 toime pandud arvutikelmuseid.

Joonis 6. Eestis registreeritud rahapesukuritegude (episoodide) arv ja rahapesu andmebüroo poolt uurimisasutustele edastatud materjalide põhjal alustatud rahapesumenetluste arv aastail 2017–2019

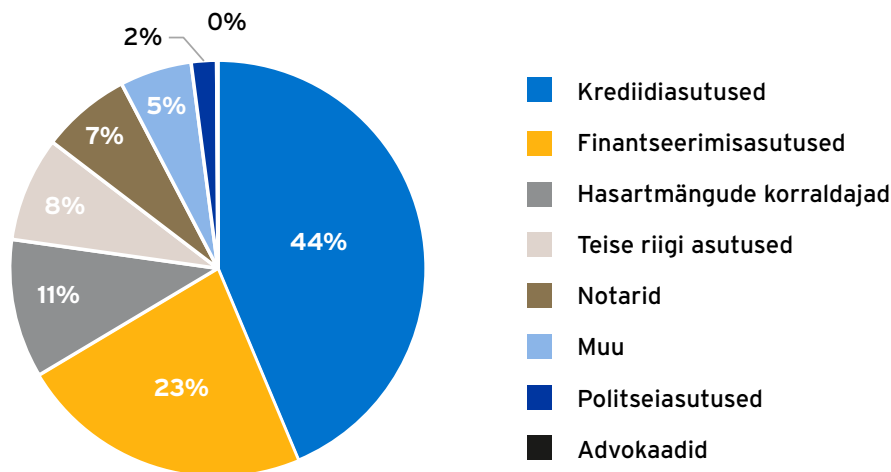
Märkus: info registreeritud rahapesukuritegude arvu kohta on saadud Justiitsministeeriumilt.

Sarnaselt kahe eelneva aastaga kasutati ka 2019. aastal edastatud materjalides kõige enam krediidi- ja finantseerimisasutuste saadetud teadetes sisalduvat infot (joonis 7).

Viimaseil aastail on toimunud oluline areng mitmepoolses koostöös RABi, uurimisasutuste, prokuratuuri ja Finantsinspeksiooni vahel. Kui varem andsid tooni pigem RABi ja koostööpartnerite kahepoolsed suhted, siis rahapesu tõkestamise ja seonduvate menetluste tähtsustamise tõttu on üha tihenemas mitmepoolne ja koordineeritud koostöö.

Silmapaistvamaid riigisisese koostöö juhtumeid on ka meedias kajastatud: kriminaalmenetlused, mis alustati rahapesu toimepanemise kahtlusega GFC Good Finance Company ASi ja Swedbank ASi tegevuse asjus, samuti panustas RAB jätkuvalt Danske Bank A/S Eesti filiaali kohta käivasse kriminaalmenetlusesse. Lisaks neile on RAB pakkunud abi kriminaalmenetlust toimetavatele üksustele küberkelmustega väljapetunud raha liikumise puhul nii Eestis kui ka välismaal.

RAB võib kuritegeliku tulu kinni pidada juhul, kui kriminaalmenetluses on arestimisvõimalus lõppenud pankrotikuriteo toimepanemise tõttu; sellest oli juttu aastaraamatus eespool. Enne pankroti väljakuulutamist

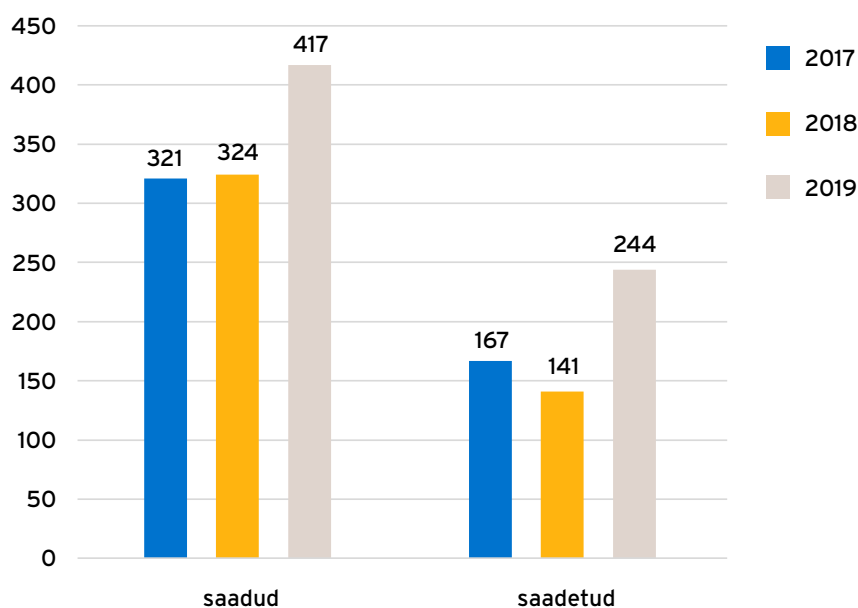
Joonis 7. Edastatud materjalides kasutatud rahapesu andmebüroole laekunud teadete jagunemine teatajarühma alusel aastal 2019

võlgniku varale kohaldatud arest lõpeb pankroti väljakuulutamisega. Juhul kui ettevõtte, kelle varale on seatud arest kriminaalmenetluses, viib menetluse kestel oma tegevuse lõpule kuritegeliku pankrotiga, on võimalik, et ettevõtte varade hulgas olevat kuritegelikku vara enam kriminaalmenetluse raames seatud arestiga ära võtta ei saa. Sellisel juhtumil piiras RAB varade käsutamist, et kannatanu vara säiliks.

Terrorismi rahastamise kahtlusega tehingute asjus teeb RAB tihedalt koostööd Kaitsepolitseiametiga, edastades talle terrorismi rahastamise kahtlusega teated, ning vajaduse korral kasutab oma välispartnerite abi, et selgitada kahtlusega seotud vara ja isikute tausta.

RABi analüüsid põhinevad enamasti rahajälje jälitamisel. Selgeks on vaja saada info raha päritolu ning selle võimaliku seose kohta eelkuriteoga. Et jälgida raha liikumist, on tihti vaja kasutada välisriikide asutuste abi. Seetõttu on rahvusvaheline koostöö RABi töös väga tähtis. RAB võib esitada päringuid teiste riikide rahapesu andmebüroodele, et saada lisainfot kahtlaste tehingute kohta, ning vajaduse korral seada välisriigis olevale varale käsutuspiirang. Välismaalt päringutega sissetuleva info toel võib tuvastada Eesti finantssüsteemi ärakasutavaid välisriigi kurjategijaid ning seda infot saab RAB meie õiguskaitsesastutustega jagada.

Koostöö edendamiseks osaleb RAB regulaarselt rahvusvahelistel kohtumistel Egmont Grupis, Euroopa Nõukogu ekspertkomisjonis MONEYVAL ja Euroopa Liidu rahapesu andmebüroode koostöövõrgustikus EU FIU Platform (*European Union Financial Intelligence Units Platform*).

Joonis 8. Rahapesu andmebüroole saabunud ja andmebüroo saadetud välispäringute arv aastail 2017–2019

2019. aastal saabus RABile 417 välispäringut kokku 55 riigist ja RAB saatis 244 päringut 45 välisriiki (joonis 8). Välisriik edastas enda algatusel RABile teavet 117 korral ning 24 korral edastas RAB omaalgatuslikult infot välisriigile. Suur saadud päringute arv näitab rahapesukuritegude piiriülesust ning seda, et RAB aitab kaasa rahapesu tõkestamisele ja terrorismi rahastamise takistamisele mitte üksnes riigisiselt, vaid ka rahvusvahelises ulatuses. RABi keskmine välispäringule vastamise aeg oli 2019. aastal 12 päeva.

Nagu varem, oli ka 2019. aastal tihedaim väliskoostöö lähiriikidega. Enim päringuid saatsid Läti RAB (64), Soome RAB (38), Leedu RAB (36) ja Venemaa RAB (32). Eesti saatis päringuid enim Läti RABile (28), Venemaa RABile (24) ja Suurbritannia RABile (21).

Välismaa kolleegidega vahetame infot nii aktuaalsete kiireloomuliste juhtumite kohta, kus partnerasutusi võib lisaks kiirele teabeajamisele abistada varale ajutiste käsutuspiirangute seadmisega, kui ka kriminaalmenetlusega rööbiti kulgeva põhjalikuma finantsuurimise raames. ELi liikmesriigid teevad FIU.net-i kaudu operatiivset koostööd ning Egmont Secure Webi kaudu vahetame infot ka kolmandate riikide kolleegidega; analüüsivad juhtumid on tihti veel rahapesukahtlusele kinnituse otsimise faasis.

Väliskoostöö puhul väärib mainimist RABi panus teiste riikide olulistesse kriminaalasjadesse. Esile võib tõsta paari suuremat koostööjuhtumit Venemaa Föderatsiooni ja Ukrainaga, ent ka Ühendkuningriigi ja Lätiga. Kui Lätile oleme sisendit andnud paljudesse erinevatesse maksupettuste kriminaaluurimistesse, siis Ühendkuningriigiga tegime koostööd aastail 2010–2015 Eestit läbinud suuremahulise rahavoo asjus, mis võib olla seotud ühe SRÜ riigi korruptsiooniga.

Venemaal eelmisel aastakümnel toimepandud kuritegeliku raha liikumine Eesti finantssüsteemi kaudu on olnud teemaks ka tänapäevases koostöös. 2019. aastal saabus Ukrainast palju päringuid seoses korruptiivse tulu pesemisega Eesti finantssüsteemi kaudu aastail 2013–2018. Juhtumites varieeruvad summad suures ulatuses: paarist miljonist mitmekümne miljoni euroni. Säärased kriminaalasjad Ukrainas on potentsiaalsed eelkuriteod rahapesumenetlustele Eestis.

Hea koostöö näide Ukrainaga on väljaandes OCCRP kajastatud juhtum, kus RAB seadis käsutuspiirangu 500 000 eurole. Raha pärines endiselt Ukraina poliitikult ning seda üritati integreerida majandusse Eesti finantssüsteemi kaudu Saksamaalt võistlushobust ostes.

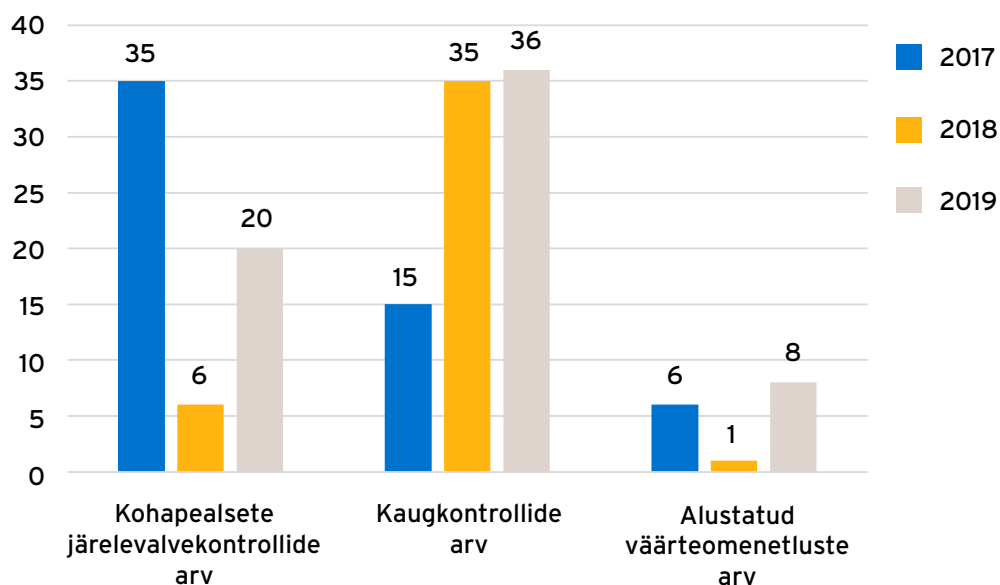
Aktiivsemad koostööpartnerid olid aastal 2019 eelnimetatud riikide kõrval veel Leedu, Malta, Soome ja Ameerika Ühendriigid. 2019. aasta lõpus muutus väga aktiivseks Valgevene, kellelt võib 2020. aastal eelduslikult oodata sama sisukaid päringuid kriminaalasjades nagu Ukrainast ja Venemaalt.

Suurel hulgal oleme saanud päringuid erinevatest riikidest kelmuste kohta, kus kuriteoga saadud raha on kantud mõne Ühendkuningriigis registreeritud maksevahendaja kontole Eesti krediidasutuses, mis sealt kohe edasi virtuaalvaluutaks teisendatakse. Samuti on välisriikide asutused teinud päringuid Eesti ettevõtete kohta seoses kelmusi toimepaneivate investeerimisplatvormidega. Nendes juhtumites on meil välispartnereid raske aidata, sest puutumus Eestiga on minimaalne: Eestis registreeritud ettevõtte taga on välismaalased või Eesti e-residendid ning neil ettevõttele ei ole Eestis pangakontosid. Üldjuhul on kannatanudki välisriigi kodanikud. Sagenenud on päringud erinevate ühisrahastusplatvormide asjus.

Pankade rangemat rahapesu tõkestamise poliitikat on näha välispäringuid analüüsides. Nimelt on paljude Eesti mitteresidentide kontod, mille kohta välismaa kolleegid päringutes infot küsivad, Eesti pankades juba suletud ning pangad on teavitanud RABi sellistest endistest klientidest. Teise suundumusena on näha, et RABilt välispäringuga küsitud Eesti ettevõtetele ei ole Eestis pangakontosid, küll aga on neil kontod avatud mõnes teises Euroopa riigis.

2.3. JÄRELEVALVE

RABi seadusest tulenev ülesanne on valvata riiklikult teatud turuosaliste järele. Järelevalveülesanded on RABile seatud nii rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduses kui ka rahvusvahelise sanktsiooni seaduses. 2019. aastal korraldas RABi järelevalvetalitus 20 kohapealset ja 36 kaugkontrolli (joonis 9). Väärteomenetlust alustati kaheksal korral, levinuimaks rikkumiseks olid puudujäägid hoolsusmeetmete kohaldamise kohustuse täitmisel.

Joonis 9. Järelevalvekontrollid ja väärteomenetlused perioodil 2017–2019

Järelevalvekontrollide täpsem ülevaade on tabelis 5.

2019. aastal koondus RABi järelevalve peamiselt kahte suuremasse töövaldkonda: järelevalve virtuaalvääringu sektoris (raha vastu vahetamise teenuse pakkujad ja virtuaalvääringute rahakotiteenuse pakkujad) ning kinnisvara vahendavate ettevõtete kontrollimine.

Tabel 5. Rahapesu andmebüroo 2019. aastal tehtud järelevalvekontrollide jagunemine kontrollitud isiku tegevusala alusel

Tegevusala	Järelevalvekontrollide arv
Krediitiasutus	1
Finantseerimisasutus	11
Kaupleja	1
Kinnisvaravahendaja	8
Usaldusfondide ja äriühingute teenuse pakkuja	1
Virtuaalvääringu raha vastu vahetamise teenuse pakkuja	2
Virtuaalvääringu raha vastu ja virtuaalvääringu rahakotiteenuse pakkuja	32
KOKKU	56

Virtuaalvääringute sektorit iseloomustab tehtavate tehingute läbipaistmatus, sest sektoris pole kehtestatud teenuse pakkumise andmete puhul aruandluskohustust. Suurem osa Eestis tegevusloa taotlenud teenusepakkujate omanikke ja juhatuse liikmeid on välisriigi kodanikud, mistõttu ei ole olnud võimalik teha kohapealset kontrolli, sest ettevõttel lihtsalt reaalselt kontorit Eestis ei ole ega ole säilitatud ka teenuse pakkumisega seotud dokumente. Seega tuli enamikul juhtudel riikliku järelevalvemenetluse toimetamiseks nimetatud sektoris kasutada kaugkontrolli meetodit. Mitmel juhul oli ettevõtete kohta RABile teatavaks saanud ka negatiivset infot, näiteks kelmuse kahtlus klientide suhtes või välisriigis osutatud muud finantsteenused selleks korrektselt luba saamata. RAB on korduvalt juhtinud tähelepanu virtuaalvääringute riskidele, teenusepakkujate tegevuses on riskid suuremad ning valdkonnale tuleb järelevalvemenetluste kaudu võimalikult palju tähelepanu pöörata.

Järelevaamenetlustega tuvastati (34 järelevaamenetlusest 31 korral), et ettevõtteid ei olnud Eestis teenuse pakkumist alustanud, ning menetluse tulemusena tunnistas RAB 31 ettevõtte tegevusloa kehtetuks.

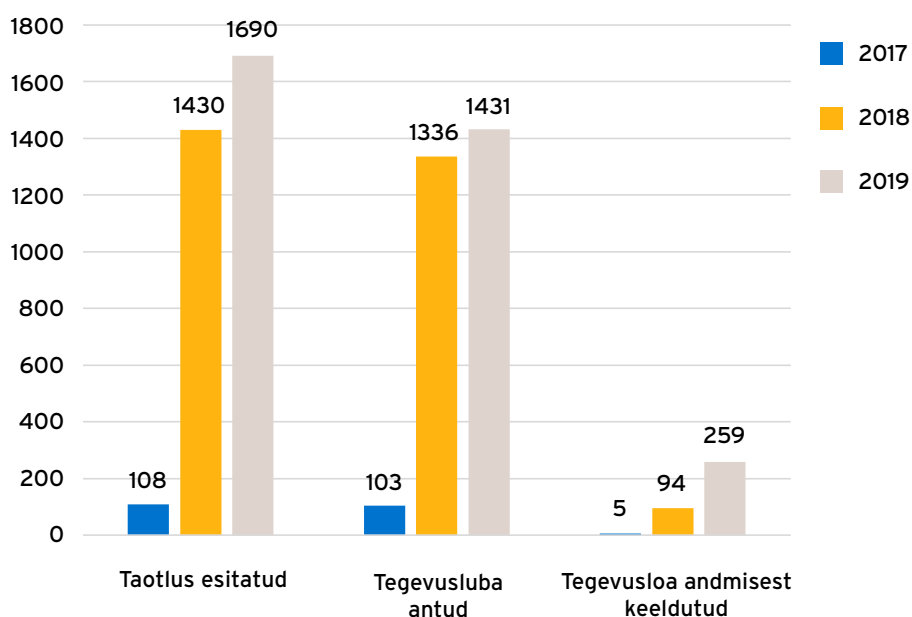
Samuti olid 2019. aastal järelevaame seisukohalt esiplaanil kinnisvara omamise või kasutusõigusega seotud tehingute teenusepakkujad. Kontrolliti kõiki suuremaid kinnisvara vahendavaid ettevõtteid, kokku kaheksat ettevõtet. Kui alustati järelevaamenetlust, oli nähtav sektori märgatav aktiveerumine; katusorganisatsioonid (Eesti Kinnisvaramaaklerite Koda, Kinnisvarafirmade Liit) pöördusid RABi poole sooviga, et RAB korraldaks nii koolitusi kui ka koostaks juhendmaterjale. RAB panustaski koolituste korraldamisse ning andis sisendi juhendmaterjalidesse. Järelevaamekontrollide tulemusel leiti turuosaliste tegevuses mitmeid puudusi nii hooldusmeetmete kohaldamisel kui ka andmete registreerimise kohustuse täitmisel, seega on RABil plaanis selle sektori turuosalisi kontrollida ka 2020. aastal.

2.4. TEGEVUSLUBADE VÄLJASTAMINE

Tegevuslubade taotlejate arv on viimaseil aastail märgatavalt suurenenud. Kui 2018. aastal tuli RABil lahendada 1430 tegevusloa taotlust ja kasv võrreldes 2017. aastaga (108 taotlust) oli ligi 14-kordne, siis 2019. aastal lahendas RAB 1690 tegevusloa taotlust. Kuivõrd RABi kohustus on menetleda ka tegevuslubade kehtetuks tunnistamist, peatamist ja muutmist (kehtetuks tunnistamisi oli 2019. aastal 128, muutmisi 493), siis saab 2019. aastat tegevuslubadega seotud menetluste valdkonnas iseloomustada kui äärmiselt nõudlikku ja töömahukat.

Enamik tegevuslubade taotlustest tehakse endiselt seoses uue tehnoloogia arenguga ja sellega seotud teenustega digitaalsel kujul väärtuse ülekandmisel või hoidmisel ehk virtuaalvääringute raha vastu vahetamise ning virtuaalvääringu rahakotiteenuse pakkumisega. Nimetatud teenuste pakkumiseks taotletakse tegevusload sarnaselt 2018. aasta trendiga endist viisi koos, st taotletakse tegevusluba nii virtuaalvääringu raha vastu vahetamiseks kui ka rahakotiteenuse pakkumiseks. Enamasti teevad seda ettevõtteid, mille juhtorgani liikmed või tegelikud kasusaajad on välisriigi isikud. RABi hinnangul on sektori rahapesu ning terrorismi rahastamise riskid suured ning lävend tegevusloa saamiseks (täidetavate kontrollieseme asjaoludega seotud nõuded) on liiga väike, et takistada riskantsemate ettevõtete turule sisenemist ja maandada virtuaalvääringu teenuse pakkujatega seotud riske. Seetõttu andis ka RAB 2019. aastal oma panuse õigusloomesse tegevuslubade taotlemise asjus ning seadusandja otsustas kehtestada rangemad lisanõuded, et nimetatud teenused saaksid turule siseneda, mida on tutvustatud aastaraamatu 1. osas.

2019. aastal esitati RABile 1690 tegevusloa taotlust, millest rahuldati 1431 (joonis 10).

Joonis 10. Tegevusloataotluste ülevaade 2017–2019

Kõige enam esitati RABile tegevusloa taotlusi virtuaalväeringu teenuse pakkumiseks (tabel 6).

Tabel 6. Rahapesu andmebüroole 2019. aastal esitatud tegevusloataotluste jagunemine taotletava tegevusala alusel

Tegevusala	Taotlusi esitatud	Tegevusluba antud
Finantseerimisasutus	91	57
Pandimaja	6	5
Virtuaalväeringu raha vastu vahetamise teenus	775	667
Virtuaalväeringu rahakotiteenus	744	638
Väärismetalli ja vääriskivide kokkuostjad ja hulgimüüjad	9	7
Usaldusfondide ja äriühingu teenus	65	57
KOKKU	1690	1431

3. RAHAPESU KOHTULAHENDID 2019. AASTAL

3.1. KRIMINAALMENETLUSED

2019. aastal jõustus Eestis üheksa rahapesu kohtuotsust. Üks füüsiline ja üks juriidiline isik mõisteti 2019. aastal rahapesus õigeaks, kuna prokurör loobus süüdistusest. Rahapesus mõisteti süüdi 13 isikut, sh 12 inimest ja üks juriidiline isik. Kolmel juhul oli rahapesu eelkuriteoks arvutikelmus, kahel kelmus, kahel maksupettus ning ühel juhul altkäemaksu võtmine. Ühe kohtulahendi teksti ei ole kohus teise käimasoleva kohtumenetluse tõttu veel avaldanud.

2019. aastal konfiskeeriti vara seitsmelt rahapesus süüdimõistetult. Raha konfiskeeriti kokku u 470 000 eurot, lisaks muudki vara (kinnistuid, sõidukeid, arvuteid).

Riigihangete tegemise nõuete rikkumine, altkäemaksu võtmine ja rahapesu

Mais 2019 mõisteti X kokkuleppemenetluses süüdi riigihangete tegemise nõuete rikkumises eriti suures ulatuses, altkäemaksu võtmises ja küsimises, rahapesus suures ulatuses, dokumendi võltsimises ning võltsitud dokumendi kasutamises.

X töötas kuritegude toimepanemise ajal ühes Eesti haiglas infrastruktuuritehnika teenistuse tehnikadirektorina. Haigla määras Xi infrastruktuuri valdkonna riigihangete komisjoni liikmeks, kus tema ülesanne oli osaleda hankedokumentide koostamises, pakkumiste hindamiskomisjoni töös ning riigihanke eduka pakkuja valimises.

Hangete ettevalmistamise perioodil kooskõlastas ning korrigeeris X haigla mitme hanke tingimusi OÜ A, OÜ B, AS C, AS D ja OÜ D esindajatega nii, et neil äriühinguil oleks võimalik hangetes osaleda ning nende esitatud pakkumus osutuks hankel edukaks. X eelistas hangetel neid äriühinguid, kuna neist mitme esindajad andsid ajavahemikul 2012–2016 talle altkäemaksu.

Seda tehes rikkus X hangete läbiviimisel riigihangete seaduse nõudeid, sh riigihanke korraldamise üldpõhimõtteid (läbipaistvus, võrdne kohtlemine ja olemasolevate konkurentsitingimuste efektiivne ärakasutamine), ning haiglas kehtestatud hangete korda ja andis hankes osalemiseks eelise neile äriühinguite.

Altkäemaksu saamiseks väljastas X neile äriühinguite endaga seotud OÜde nimel arved, mille üldsumma oli 105 333 eurot. Raha võttis X välja dividendidena, mida maksis endale ja oma lähedastele.

Riigihangete tegemise nõuete rikkumise eest mõistis kohus Xile karistusena 1 aasta ja 8 kuu pikkuse vangistuse, altkäemaksu võtmise eest 2 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistuse ning rahapesu eest 2 aasta ja 3 kuu pikkuse vangistuse. Kõik need olid mõistetud tingimisi, st vangistust ei pöörata täitmisele, kui süüdistatav ei pane 3 aastat ja 8 päeva kestval katseajal toime uut tahtlikku kuritegu.

Xilt konfiskeeriti 92 048 eurot, sõiduauto maksumusega u 23 000 eurot ja üheksa kuldmünti väärtusega 10 533 eurot.

Soomes toimepandud maksupettus ja rahapesu

X mõisteti kokkuleppemenetluses süüdi selles, et ta aitas augustist 2012 kuni septembrini 2014 A-l ja B-l Eestis pesta Soomes toimepandud maksukuritegudega saadud raha kogusummas 65 435 eurot.

Kaasaaitamine seisnes selles, et X edastas enda pangakonto andmed ning võimaldas A-l ja B-l kanda sinna näilike tehingute alusel Soomes toimunud maksupettuste ja raamatupidamiskuritegudega saadud raha. Laekumiste puhul püüti jätta mulje, et X on need saanud töötasuna.

Xile mõisteti rahapesule kaasaaitamise eest 1 aasta ja 10 kuud vangistust tingimisi ning temalt konfiskeeriti sõiduauto, mootorsaan, furgoon ja paadiveok.

Y ja Z mõisteti teises kohtuasjas kokkuleppemenetluses süüdi selles, et nad aitasid varjata Soomes maist 2010 kuni septembrini 2014 viie äriühingu vastutavate isikute toimepandud maksupettusi ja raamatupidamiskuritegusid, mille tagajärjel saadi rahalisi vahendeid kogusummas 4 273 272 eurot. Selleks lõi Y koos LVga neljast isikust koosneva kuritegeliku ühenduse, kelle eesmärk oli panna toime rahapesu. Kuritegelik ühendus tegutses kuni 2014. aasta septembrini ja ühendusse kuulusid peale Yi ja LV alates jaanuarist 2011 JN ja märtsist 2012 EV, kes aitasid oma tegevusega kaasa Yi ja LV juhitava ühenduse eesmärkide saavutamisele ning täitsid kuritegelikus ühenduses Yi ja LV juhiste kohaselt kindlaksmääratud rolle.

Yi roll kuritegelikus ühenduses seisnes selles, et tema organiseeris jaanuarist 2011 kuni septembrini 2014 kuritegelikku ühendust: lõi ühenduse, juhtis seda ning värbas ühendusse liikmeiks JNi ja EV.

Yi ülesanne oli asutada või leida äriühingud, kuhu LV saaks kanda A OY kontodelt maksupettuste ja raamatupidamiskuritegudega saadud raha, ning leida neile äriühinguile juhatuse liikmed, kes oleksid nõus A OY kontodelt loodud äriühingute pangakontodele ülekantud raha sularahas välja võtma, et raha jõuaks uuesti LVni.

Y andis väljakujunenud skeemi põhjal kuritegeliku ühenduse liikmeile JNile ja EV-le korraldusi, ülesandeid ja juhiseid rahapesu toimepanemiseks, samuti saadud varalise kasu jaotamiseks. Y värbas kuritegeliku ühenduse huvides ja ühenduse püsivuse tagamiseks Eestis asuvate finantsasutuste kaudu Soomes toimepandud kuritegudega saadud rahaliste vahendite sularahas väljavõtmiseks erinevaid isikuid, kes tema juhiste kohaselt asutasid uusi äriühinguid ning kahtluse ärahoidmiseks võtsid erinevatel perioodidel erinevate äriühingute nimel maksukuritegude toimepanemisega saadud raha sularahas välja, et see jõuaks Yi kaudu tagasi LVni. Kokkuleppe põhjal LVga sai Y sularaha väljavõtmise korraldamise, ülekannete aluseks olevate fiktiivsete arvete koostamise ja raha LV-le tagastamise eest 4–6% Soomest ülekantavatest ja Eestis sularahas väljavõetavatest summadest.

Kokku tegi Yi ja LV juhitud kuritegelik ühendus rahaliste vahenditega toiminguid kogusummas 8 824 827 eurot, mis oli segunenud muudest kui kuritegelikest allikatest pärit rahaga, ent sisaldasid eri äriühingute vastutavate isikute poolt Soome Vabariigis toimepandud maksupettuste ja raamatupidamiskuritegudega saadud ning omakorda omavahel segunenud raha kogusummas 4 273 272 eurot.

Zi süüdistati selles, et ta edastas Yile enda pangakonto andmed ning võimaldas Yil ja JNil sinna näilike tehingute alusel kanda maksupettuste ja raamatupidamiskuritegudega saadud raha kogusummas 91 020 eurot. Laekunud summade puhul püüti jätta mulje, et tegu on töötasuga (skeem on sarnane Xi omaga). Tegelikuses polnud Z (ega X) äriühingutega töösuhetes ning ülekannete puhul oli tegemist näilike tehingutega, millega kaotati raha seos Soome Vabariigis toime pandud maksupettuste ja raamatupidamiskuritegudega ning varjati raha tegelikku päritolu ja omanikku, mis läbi legaliseeriti näiliselt seadusliku töötasu maksmisega kuriteo toimepanemisega saadud raha.

Yile mõisteti kuritegeliku grupi organiseerimise eest 5 aastat ning rahapesu eest 4 aastat vangistust tingimisi. Yilt konfiskeeriti sularaha 830 eurot, 2 kinnistut, tahvelarvuti ja sülearvuti, lisaks konfiskeerimise asendamiseks 70 600 eurot. Zile mõistis kohus rahapesule kaasaaitamise eest 2 aastat vangistust tingimisi ning konfiskeeris 4268 eurot.

3.2. HALDUSKOHTUMENETLUSED

2019. aastal lõppes ainus 2018. aastal algatatud halduskohtuasi, millest oli juttu ka eelmises rahapesu andmebüroo aastaraamatus. Halduskohus tegi asjas lahendi, millega kohus kinnitas, et RABi poolt loa andmisest keeldumine oli seadusega kooskõlas.

RABi seatud käsutuspiirangud kaevati 2019. aastal kohtusse neljal korral, neist üks lahendati halduskohtus RABi kasuks, kolm kaebust on 2020. aasta alguse seisuga menetluses. Viidatud kolmest kaebusest kahel juhul esitati ka esialgse õiguskaitse taotlus, millest üks jäi 2019. aastal Riigikohtu menetlusse võtmise või võtmata jätmise ootele, teist halduskohus ei rahuldanud.

2019. aastal seati kaks kuni ühe aasta pikkust piirangut. Mõlemad piirangud kaevati edasi kuni ringkonna-kohtuni, mis jättis mõlemal juhul piirangu andmise jõusse. Ühel juhul kaevati ringkonnakohtu lahend Riigikohtusse, mis lõppenud aasta jooksul menetlusse võtmist või võtmatajätmist otsustada ei jõudnud.

4. RAHAPESUSKEEMID

Allpool anname ülevaate esile kerkinud skeemidest, mida RAB 2019. aastal analüüsis.

Küberkelmused

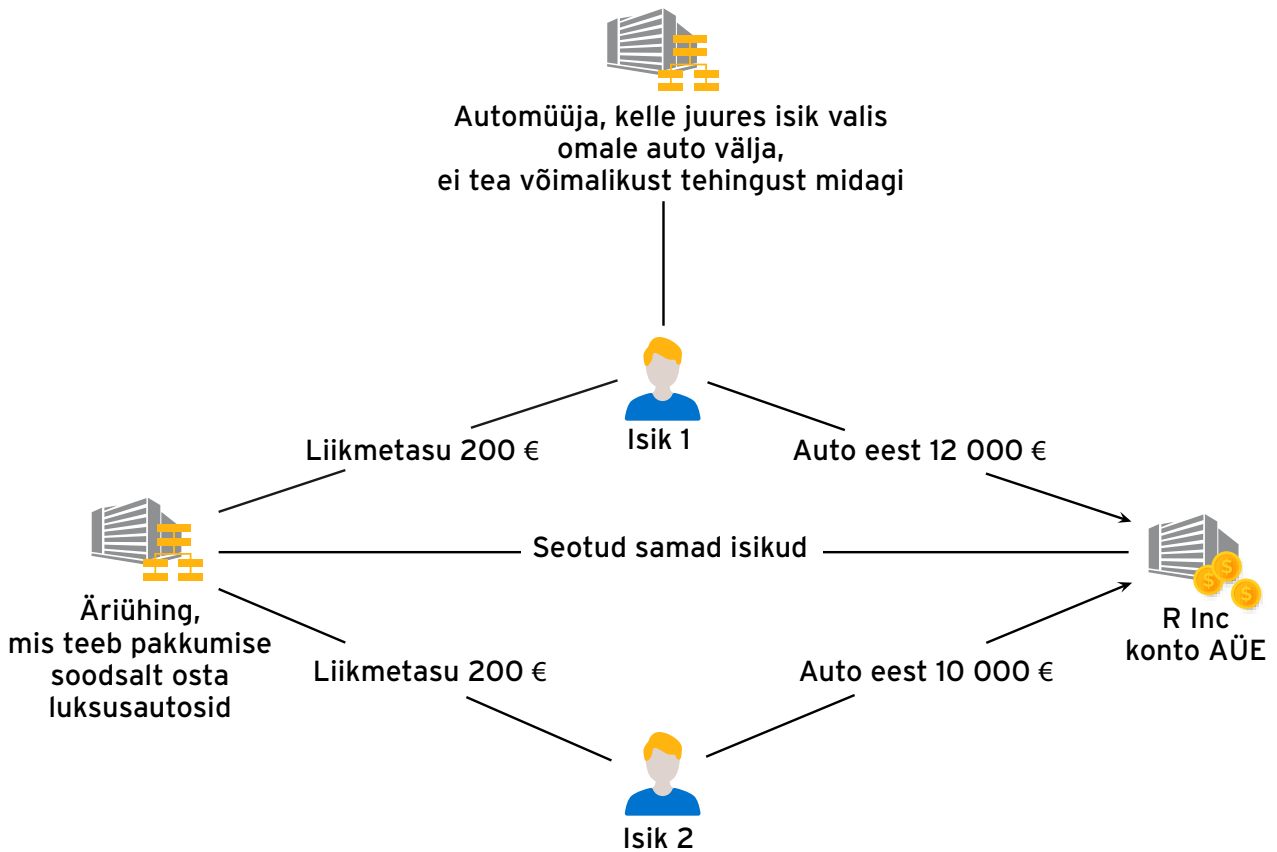
Suurt vastukaja on tekitanud investeerimiskelmused, mille põhiskeem on järgmine: inimesi kutsutakse investeerima, kuid tegelikkuses pole kelmidel eesmärki investeerimisteenuseid pakkuda ning investorid kaotavad oma raha. Kasutatakse erinevaid finantseerimisettevõtteid, kellel võib olla küll tegevusluba, kuid mitte investeerimisteenuste pakkumiseks. Veebikeskkonnas luuakse leheküljed, kus saab valida endale investeerimisobjekti, kanda raha üle ja jääda oma tootlust ootama. Investeeringut tagasi rahaks teha aga võimalik ei ole. Säärase kelmuse toimepanemiseks kasutatakse erinevaid juriidilisi vorme – osühing finantseerimisteenuse ja/või virtuaalväeringute raha vastu vahetamise teenuse pakkuja loaga, ühisrahastusplatvormi pidaja, hoiu-laenuühistu vms. Kelmuse toimepanemiseks võib kasutada nii raha kui ka virtuaalväeringuid.

Erinevad lood, mille toel inimesi rahakotiraudu avama panna, võib teinekord liigitada ilukirjanduse valdkonda, sest need tunduvad ebarealsed. Kes vähegi jälgib internetiavarustes erinevaid foorumeid, näeb seal kannatanute esitatud skeeme.

RAB tuvastas ühe uuema skeemina järgmise.

Kelmuse toimepanijad väidavad, et neil on ettevõtte, mis on suunanud oma tegevuse nii investeeringute kui ka väärismetallide ja päikeseenergia jm tegevustesse (pakub titaanplaate, mille turuväärtus pidavat olema väga suur ning mille toel saavad isikud rikkaks). Ettevõttel on avatud arvelduskonto Mack Goldi pangas ja ta on pangas suurklient. Kelmid väidavad, et pank soovib teha neile kui suurkliendile kingituse: klient saab osta luksusautosid, makstes nende hinnast ainult 40%, ülejäänud 60% maksab pank kliendi eest. Väidetavalt äriühing ise neid autosid ei vaja ning seepärast pakub ta neid inimestele, kes võiksid olla sellest huvitatud. Ainus nõudmine on, et isik valib koduriigis auto välja ja tasub arvel märgitud summast 40% arvelduskontole välisriigis (Araabia Ühendemiraadid). Pank peaks seejärel tasuma 60% hinnast automüüjale ning peale seda saab inimene minna teenindussaali autole järele. Üks tingimus on veel see, et isik peab maksma 200 eurot liikmetasu, et olla äriühingu liige, sest pakkumine on ainult nende firma inimestele.

Väga tihti ongi küberruumis toimepandavate kelmuste ühine tunnus see, et kauba, teenuse või kingituse saamiseks peab inimene ise mingil määral panustama. Esimesel korral pole makse enamasti suur ning ei peeta paljaks seda tasuta oodatava võimaliku hüve eest. Enamasti ei saa inimene aga peale uute nõudmiste midagi. Kui ostetava kauba ja/või teenuse saadav väärtus ei ole sissemaksega kooskõlas, on enamasti tegemist pettusega. Seetõttu on eriti veebikeskkonnas tehtavate tehingute puhul vaja säilitada kainet mõistust ning mõelda mitu korda, kas pakutav vastab ka realsusele.

Joonis 11. Luksusautode kelmus

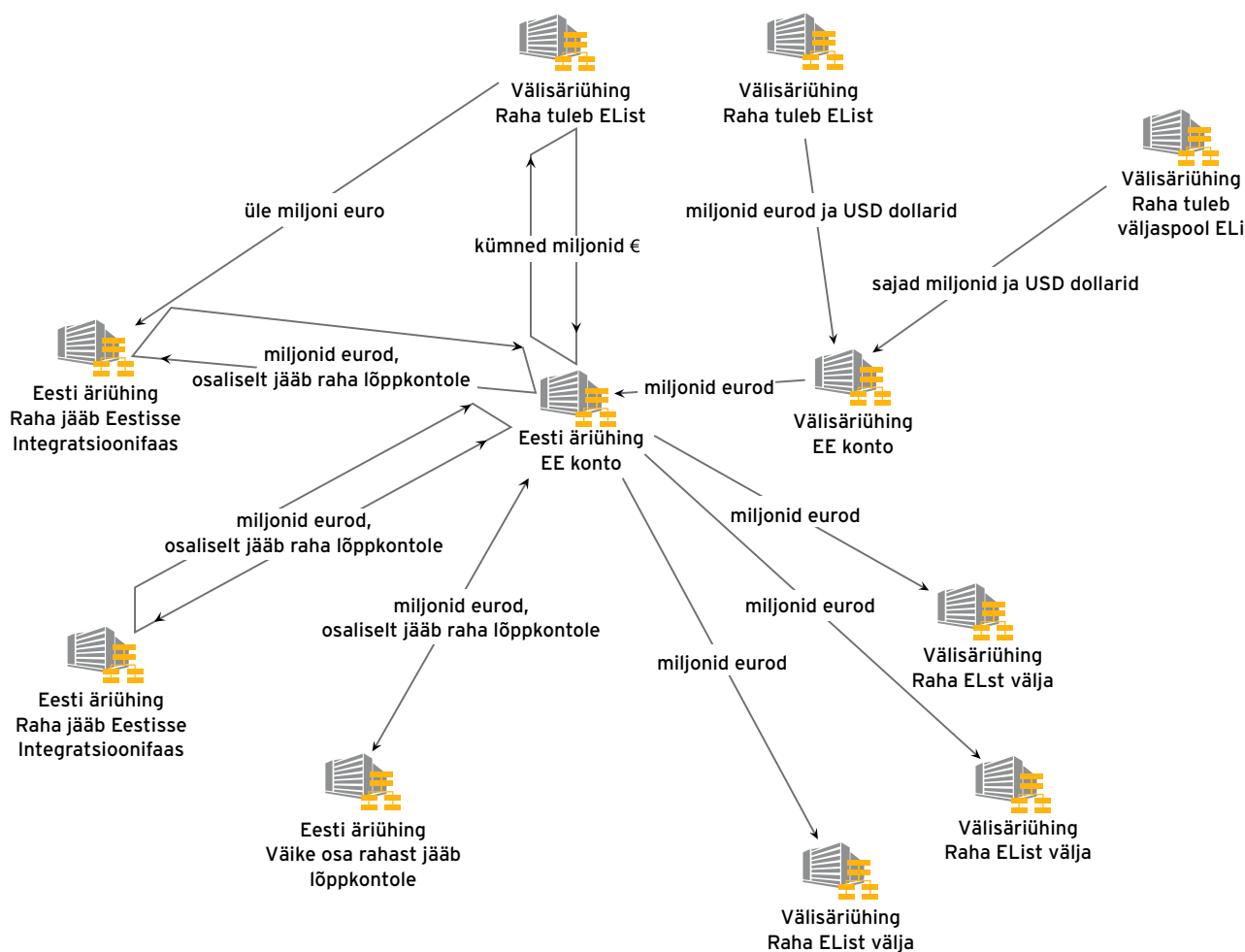
Küberkelmuste puhul võib lisaks ohvriks jäämisele muutuda kaasaaitajaks. Nii juhtub, kui inimene lubab oma kontole kanda ebaselge päritoluga raha, mis võib olla saadud kelmuse teel. Saadud rahast võetakse endale väike tasu, ülejäänu võetakse välja või kantakse kolmandatele isikutele edasi. Säärane tegevus on saanud nime-tuse – rahamuul – ning selle toimepanijat võidakse karistada ka kriminaalkorras kuriteole kaasaaitaja rollis. Iga inimene peaks olema tähelepanelik, et teda ei kasutataks ära kuritegeliku raha liigutamiseks ega kuritegude, näiteks terrorismi rahastamise toimepanemiseks. Teadmata raha päritolu või seda, kellele raha edasi kantakse, on see oht vägagi realne.

Välisriigi riigiettevõttega seotud eelkuriteoga saadud raha keerutamine Eesti finantsüsteemis

Paljudel juhtudel viivad kurjategijad teenitud kriminaaltulu kodumaalt välja ning kasutavad selle pesemiseks teiste riikide finantsüsteeme. Keeruka struktuuri ja juhtimiskultuuriga riiklikele ettevõtetele on nende juhtidel võimalik märkimisväärselt kahju tekitada, omastades enda juhitavate ettevõtete vara või tekitades korruptiivsel teel endale konkurentsieeliseid. Saadud kuritegelik raha viiakse riigist välja ning selleks kasutatakse partnereid, kellega on varemgi koostöö toimunud.

Selle skeemi puhul võib esile tuua Venemaa, Valgevene ja Ukraina suunalt erinevate riiklike organisatsioonide ning ettevõtete rahaliste vahendite omastamise ja korruptsiooni teel saadud kuritegeliku raha suundumise Eesti finantsüsteemi rahapesu eesmärgil. Raha ei ole enamasti mõeldud lõplikult Eestisse jääma, vaid liigub edasi. Kuriteod on tavaliselt toime pandud mõni aasta varem.

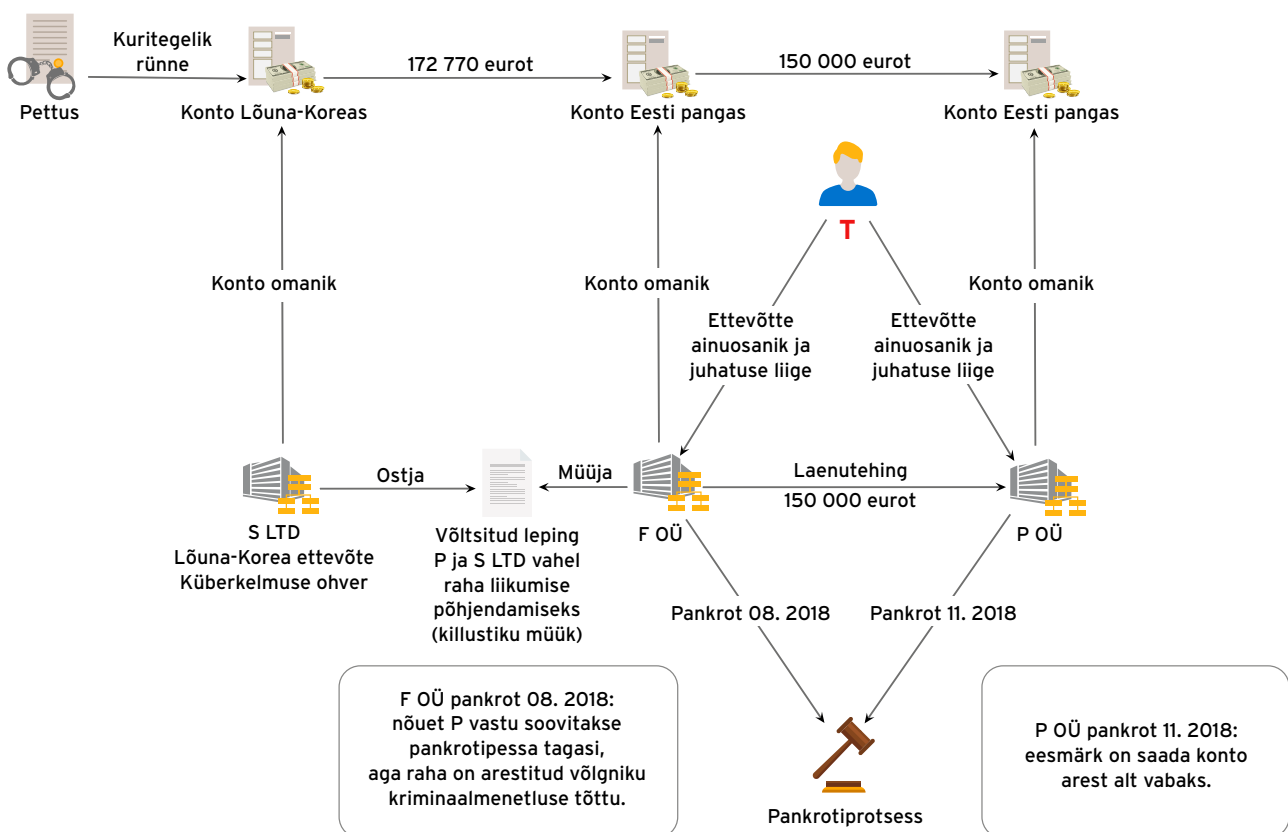

Joonis 12. Eesti äriühingute ja pangakontode kasutamine rahvusvahelises rahapesuskeemis

Pankrotikuriteod

Kaks Eesti äriühingut said kuritegelikul teel (varalise kasu saamine andmetöötlusesse ebaseadusliku sekkumise teel) oma kontodele raha. Äriühingud olid omavahel seotud ühiste omanike kaudu. Et varast mitte ilma jääda, alustas üks äriühing teise suhtes pankrotimenetluse. Pankrotimenetluse kaasati fiktiivsed nõuded. Säärase tegevusega loodi rahapesu protsess, millega püüti varjata oma ebaseadusliku tegevuse tagajärjel saadud tulude päritolu ning saada kontroll pestava vara üle tagasi, luues selleks näilised nõuded ja pankrotitingimustele vastava seisundi.

Isikud püüdsid sel viisil pääseda kriminaalmenetluses seatud arestidest. Nimelt on pankrotiseaduse §-s 45 sätestatud, et enne pankroti väljakuulutamist võlgniku varale kohaldatud arest lõpeb pankroti väljakuulutamisega. Seepärast arest varale ka lõpetati, ent pankrotimenetluse algatanud isikutel vara enda kontrolli alla saada ei õnnestunud, sest RAB tuvastas selle tegevuse ning rakendas käsutuspiirangut. Prokuratuur alustas RABi kuriteoteates nimetatud fakti osas uue kriminaalmenetluse, mida uuris Põhja prefektuuri kriminaalbüroo. Aastaraamatu ilmumise ajaks on sellegi kriminaalasja kohtumenetlus lõpule jõudnud. Kohtuotsusega tunnustati isik muuhulgas süüdi ka rahapesus. Tema pankrotivarast välistati kannatanult väljapetetatud summa, mis nüüdseks on kannatanule tagastatud.

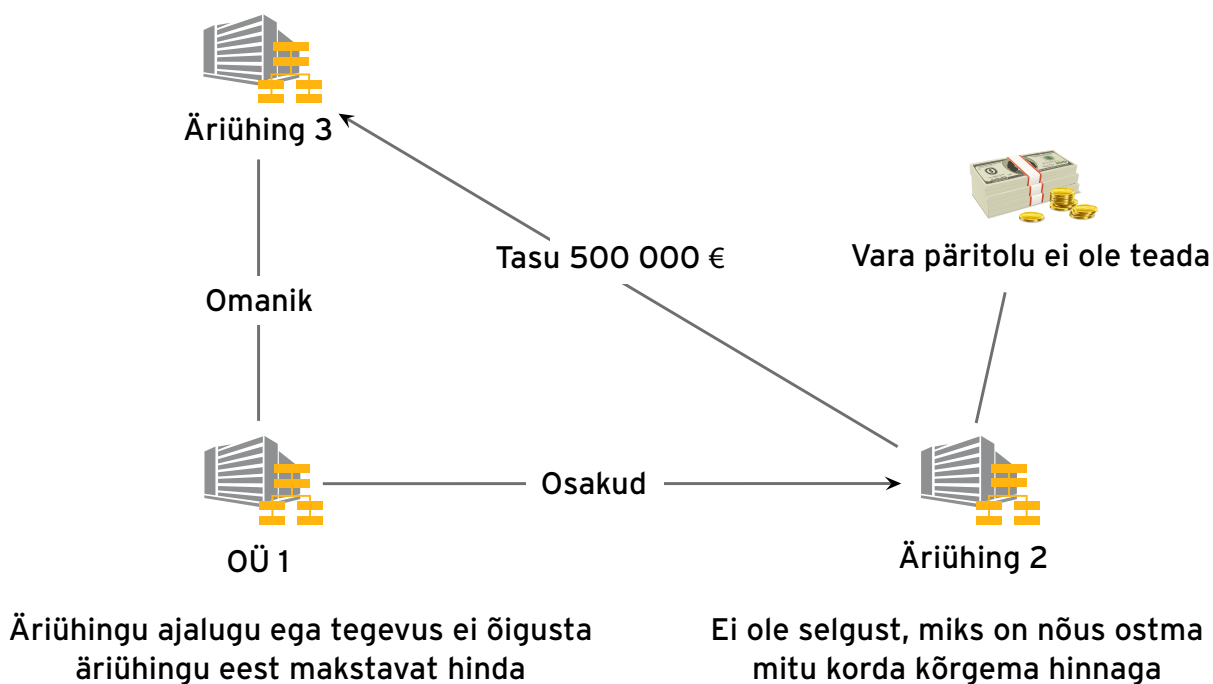

Joonis 13. Pankrotimenetluse ärakasutamine rahapesuks

Ettevõtete osaluse müük

2019. aastal oli mitu juhtumit, kus Eesti osaühingute osalusi müüdi nende eeldatavast väärtusest märksa kõrgema hinnaga. Mõnel juhul ei olnud äriühingu majandusaasta aruandes või tegevuse põhjal selline väärtuse kasv põhjendatud. Osakute ostjad olid tihti välisriikide juriidilised või füüsilised isikud, kes ei osanud põhjendada tehingu rahastamisel kasutatud vara päritolu ega osal juhtudel ka seda, mis põhjusel nad on nõus soetama teise riigi äriühingut selle väärtusest kõrgema hinnaga. Kuigi tehingud tehti Eestis, siis oli juhtumeid, kus raha äriühingu osakute eest liikus kas väljaspool Eesti finantssüsteemi, pärines välisriigist või tasuti krüptovaluutas. Kui vara pärineb välisriikidest, on selle päritolu tuvastamine keerukam ning oht, et meie finantssüsteemi satub kriminaalse taustaga vara, on suur.

Ettevõtete osaluste müük kõrgema hinnaga juhul, kui see pole majanduslikult põhjendatud, annab kurjategejaile hea võimaluse suunata näiliselt tegutsevaisse ettevõttesse oma ebaselge päritoluga vara.

Joonis 14. Rahapesu ettevõtete osakute müügi abil

5. RAHVUSVAHELISED FINANTSSANKTSIOONID

2019. aastal oli rahvusvaheliste finantssanktsioonide rakendamise seotud ülesannete täitmine RABile tõine: esines mitu sanktsioonide rakendamise juhtumit, millest Rossija Segodnja juhtum pälvis suurt avalikkuse tähelepanu. RABi ülesanded, kus tuli rakendada finantssanktsioone, saab tinglikult jagada kaheks:

- 1) rahvusvahelise sanktsiooni seaduse nõudeid täites korraldada finantssanktsiooni rakendamise üle riiklikku järelevalvet;
- 2) kui turuosaline rakendab sanktsiooni, kontrollida pärast vastavasisulise teavituse saamist turuosalise võetud meetmete õiguspärasust.

Rahvusvahelise sanktsiooni seaduse § 16 lg 2 alusel annab RAB korra aastas finantssanktsioonide rakendamise koondülevaate tuvastatud finantssanktsiooni subjektide, kohaldatud finantssanktsioonide ja lubatud erandite või lubade andmise kohta (tabel 7).

Tabel 7. Finantssanktsioonide rakendamine 2019. aastal

Nr	Kuupäev	Subjekt	Kohaldatud sanktsioon	Erand/Luba
1.	16.07.2019	A. Rotenberg, Agricultural Minerals DMCC	Mittekättesaadavaks tegemine (summas 67 800,00 eurot)	Ei
2.	21.10.2019	Dmitri Kiselev, MIA Rossija Segodnja	Külmutamine (summas 1000,00 eurot)	Ei
3.	22.10.2019	Dmitri Kiselev, MIA Rossija Segodnja	Külmutamine (summas 2879,42 eurot)	Ei
4.	08.11.2019	Dmitri Kiselev, MIA Rossija Segodnja	Külmutamine (summas 30 005,08 eurot)	Jah
5.	25.11.2019	Dmitri Kiselev, MIA Rossija Segodnja	Külmutamine (summas 30 005,08 eurot)	Jah *
6.	09.12.2019	Dmitri Kiselev, MIA Rossija Segodnja	Külmutamine (summas 31 848,41 eurot)	Jah *
7.	30.12.2019	Dmitri Kiselev, MIA Rossija Segodnja	Külmutamine (summas 89 577,00 eurot)	Jah *

* Erand on antud 2020. aastal.

RABil oli 2019. aastal kaks suuremat rahvusvaheliste finantssanktsioonide rakendamise juhtumit – MIA Rossija Segodnja ja AO Minudobreniya kaasused. Mõlemad baseeruvad Euroopa Liidu määrusega nr 269/2014 kehtestatud sanktsioonirežiimiga sanktsioneeritud isikutega seotud ettevõtete tegevusel.

Esimene suurem kaasus, mida kajastati ka meedias laialdaselt, käsitles MIA Rossija Segodnja ja Dmitri Kiselevi asjus finantssanktsioonide rakendamist. See on üsna vana juhtum, mida RAB tutvustas oma 2015. aasta aastaraamatus. Dmitry Kiselev lisati 2014. aastal ELi sanktsiooninimekirjadesse, mis on kehtestatud Ukraina territoriaalset terviklikkust, suveräänsust ja sõltumatust kahjustava või ohustava tegevuse tõttu. D. Kiselevile seotud sanktsioonid laienevad tema kontrolli all olevatele juriidilistele isikutele, sealhulgas MIA Rossija Segodnjale, mis on täielikult Vene Föderatsioonile kuuluv ettevõtte.

MIA Rossija Segodnja avas arvelduskonto ühes Eesti krediitiasutuses. Tuvastanud seose MIA Rossija Segodnja ja Dmitri Kiselevi vahel, rakendas pank ettevõtte suhtes finantssanktsioone, kontrol olevad varalised vahendid külmutati. Arvelduskonto külmutamine on jõus ka aastaraamatu valmimise ajal. Selle juhtumi jätkuna tuvastasid teised Eesti krediitiasutused 2019. aasta oktoobrist detsembrini MIA Rossija Segodnja poolt või osalusel tehtud maksed ning asusid samuti aktiivselt piiravaid meetmeid rakendama.

Piirangute järel alustati väärinfo levitamist, millega näidati sanktsioonide rakendamist ajakirjandusvabaduse piiramisena Eestis. Sanktsioonide rakendamine ei ole seotud Rossija Segodnja tegevusvaldkonnaga ning sanktsioone rakendatakse sõltumata sanktsioneeritava isiku tegevusalast.

MIA Rossija Segodnja pöördus RABi vastu kohtusse. Rossija Segodnja vaidlustas RABi tegevuse ning enda suhtes ELi sanktsioonide rakendamise õiguspärasuse. Ootame kohtu lahendit ning seisukohti ELi finantssanktsioonide rakendamise osas. Jätkutegevused selle kaasusega kanduvad aastasse 2020.

Teine suurem juhtum oli 2019. aastal nn väetisekaasus ehk AO Minudobreniya tegevuse puhul piiravate meetmete võtmine. Tegu on Vene Föderatsioonis tegutseva väetisetehasega (nn ROSSOSH), mille toodangut on paljud Eesti põllumajandusettevõtted ostnud ja mida opereerib AO Minudobreniya. Toodang müüakse edasi Eesti põllumees-tele, tavaliselt on see hooajaline väetisemüük enne kevad- ja sügiskülvi. Avalike artiklite kohaselt kuulub väetisete- has erinevate osaluste kaudu Küprose ettevõtteis Arkadi Rotenbergile, kes on lisatud EL sanktsiooninimekirjadesse Ukraina territoriaalset terviklikkust, suveräänsust ja sõltumatust kahjustava või ohustava tegevusega. Väetise müüki Venemaalt Eestisse korraldas variettevõtte Agricultural Minerals DMCC (Araabia Ühendemiraatide ettevõtte, kes kasutas Saksamaal avatud arvelduskontot), kelle seotust väetisemüügiga oli samuti võimalik tuvastada ajakirjanduses avaldatud artiklite põhjal. Pank tuvastas sanktsiooni rakendamise olukorra ning keeldus maksete tegemisest. RAB teavitas nii teisi krediitiasutusi kui ka ettevõtte teisi potentsiaalseid kliente sanktsioonide rakendamise vajadusest.

6. ETTEVAATAVALT AASTASSE 2020

2020. aastal on Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise süsteemis oodata mitu tähtsat arengut.

Olulise ohuna näeme, et pärast viimastel aastatel aset leidnud finantssüsteemi korrastamist on hakanud levida küsimused, kas meie rahapesu tõkestamise süsteem üldse vajabki tõhusamaks muutmist või ehk tuleks meetmeid hoopis leevendada. Eriti aktuaalseks on sedasorti valikud muutunud aasta alguses maailma tabanud koroonaviiruse puhangu tagajärjel ilmnevate majandusraskuste taustal. Siinkohal ei ole üleliigne meelde tuletada, et rahapesu tõkestamine ei ole ühekordne tegevus ning rahapesu ja terrorismi rahastamise ohud ei ole kuhugi kadunud. Endiselt ootab lahendust terve hulk rahapesu tõkestamise süsteemi efektiivset toimimist takistavaid puudusi halduskaristuste regulatsioonist kuni riiki sisenevate rahavoogude seiramise ülesande määratlemiseni.

Väga tähtis on, et Rahandusministeeriumi juhtimisel koostatav riigi rahapesu ja terrorismi rahastamise riskihinnang annaks põhjaliku ja adekvaatse peegelduse meie riskidest ning selle alusel saaks kõik süsteemi osalised kujundada oma tegevust nende riskide maandamiseks.

Finantskuritegevuse vallas tuli 2020. aasta alguses esile mitu ühisrahastuse valdkonnaga seotud pettust. Virtuaalväeringute teenusepakujatega seotud pettuste ning rahapesu ja terrorismi rahastamise riskidega juhtumite arv ei näita vähenemise märke. 10. märtsil jõustunud esmased muudatused virtuaalväeringu teenusepakujatele kehtivates nõuetes võimaldavad osa ebasobivaid turuosalisi turult eemaldada. Valdkonna korrastamiseks pole need aga kaugeltki piisavad. Rahapesu tõkestamise nõuete kehtestamise kõrval on viimane aeg asuda seda valdkonda sisuliselt reguleerima ning pidada sealjuures silmas ka tarbijate huve ning pettuste ja kuritarvituste vältimise vajadust. Virtuaalväeringute valdkonna paremaks reguleerimisega on Rahandusministeeriumis algust tehtud. Loodame, et see algatus leiab väljundi juba 2020. aastal.

RABis ootame pikisilmi nn pangakontode registri IT-lahenduste valmimist 2020. aasta sügisel, et pangakontode omanike ja kahtlaste tehingute andmeid saaksid pangad edastada nüüdisaegsel moel, kiirelt ning standarditud ja masintöödeldaval kujul. Loodame sellest arendusest olulist edasiminekut info edastamise kiiruses ning näeme sellega seonduvaid võimalusi meie finantssüsteemi rahapesuriskide paremaks mõistmiseks ja esiletõstmiseks.